

Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi

ARKEOLOJİ-RÖLEVE-RESTORASYON
EPIGRAFI-ANTROPOLOJİ-MÜZİK-TİYATRO
TEOLOJİ-FOLKLOR

Dört ayda Bir Çıkar, 40.000 TL.

Cilt: 3 Sayı: 7 Nisan 1990

Sahibi: Enis KARAKAYA

Genel Yayın Yönetmeni ve Yazı İşleri Müdürü:
Dr. Özkan ERTUĞRUL

Teknik Müdür: Tolunay TİMUÇİN

Genel Koordinatör: Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

Genel Sekreter: Rabia EMEKLİGİL

Teknik Sekreter: Sadettin ZAYİM

Fotoğraf Direktörü: Aras NEFTÇİ

Yayın Sekreterleri: Selda (Kalfazade) ERTUĞRUL
Gülçin EROL

Haber Servisi Sorumluları: Arzu YILMAZ
Arzu İYİANLAR
Gülgün KALKINOĞLU

Yayın Kurulu: Özkan ERTUĞRUL - Enis KARAKAYA
Selda (Kalfazade) ERTUĞRUL
Şebnem AKALIN
Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

DANIŞMANLAR: Prof. Dr. Semavi EYİCE
Prof. Dr. Ara ALTUN, Doç. Dr. Selçuk MÜLAYİM
Doç. Dr. Ebru PARMAN - Yard. Doç. Dr. Zeki SÖNMEZ
Dr. Hüsamettin AKSU - Sargon ERDEM
Dr. Engin BEKSAÇ

Film: Cem Hâs Grafik 511 85 85

Kapak ve İç Başkı: Örünc Matbaası 528 42 68

Dizgi: Klasik Ajans 516 22 71 - 72

REKLAMLAR

Arka dış kapak (renkli): ..... 2.000.000.- TL
Arka iç kapak: ..... 1.000.000.- TL
İç tam sayfa: ..... 800.000.- TL
İç yarım sayfa: ..... 500.000.- TL
Ön iç kapak: ..... 1.200.000.- TL

• Yıllık Abone: 37.500 TL.'dir. Banka hesap numarasına çıkarılan paranın makbuz veya dekontunun fotokopisi ya da aslı gönderildiği an, dergi adresinize postalanacaktır. (İstanbul Be-yazıt Vakıflar Bankası 21-10248-8 nolu hesap)

Yurtdışı Abone Ücreti: 25\$.

İRTİBAT ADRESİ: Tolunay Timuçin 9.(1) 527 29 58
Mollafenari Sok. Birol İş Hanı Kat: 3 Cağaloğlu/İstanbul
Posta Kod: 34410

İÇİNDEKİLER

- Orta ve Geç Devirde Bizans Mimarisinin Merkez (İstanbul) ve Yunanistan Örneklerindeki Üslup Farkları (Y.Doç. Ahmet ERSEN) 2-16
- Sinan İle İlgili Bazı Arşiv Kayıtları (Prof. Dr. Ramazan ŞEŞEN) 17-22
- Mimar Sinan'ın 400. Ölüm Yıldönümünün Ardından (Ayda AREL) 23-24
- Manisa (Magnesia) Şehri Surları ve Kalesi (Enis KARAKAYA) 25-33
- Tokat Halef Sultan Zaviyesi (Göksal YILDIRIM) ..... 34 - 40
- Ramazan Efendi Camii (Hacı Hüsrev) Kitabesi Üzerine (Prof. Dr. Günay KUT) 41-42
- Bozkırda Deri Sanatı (Atlı Kavimlere ait Deri Buluntular) (Dr. Nuray YILDIZ) 43-51
- Karagümrük'te İki Çeşme Ağlarken (İsmail Hakkı KURTULUŞ) 51
- Mozaik (Ali Cengiz ÜSTÜNER) 52-66
- Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Uslubu (Uz. Aygün ÜLGEN) 67-71
- Bakırcılar Çarşısı Aliminyumcular Çarşısı Oldu (Serpil YÖRÜK) 72
- XV.-XVIII. Yüzyıl İtalyan Çini Kapları (Çev: Yrd. Doç. Dr. Ayla ERSOY) 73-79

NOT : Cilt:2 Sayı:6 Sayfa II deki üstdeki resim yanlışlıkla konmuştur.

• Kapak: Cem Sultan'ın portresi (Washington, Freer Gallery of Art)

Dergide yayınlanan makalelerin sorumlulukları yazarına aittir. Kaynak gösterilmek kaydı ve izin alınarak yararlanılabilir.

Hizmetlerinden dolayı Mustafa Selimoğlu'na teşekkür ederiz.

RAMAZAN EFENDİ CAMİİ (HACI HÜSREV) KİTABESİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Günay KUT

— Üniversitede öğrenciyken rahmetli hocam Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, son sınıf öğrencilerine “Metin Tamiri” dersleri verirdi. Asistan olduğum yıllarda da bu derslere katıldım. O derslerden muhakkak ki çok şey öğreniyorduk. Özellikle yanlış tesbit edilmiş ya da bir kelimesi herhangi bir biçimde silinmiş bir beyit ele alınır ve bu beytin nasıl düzeltileceği üzerine, veznin doğru tesbiti, beytin cümle yapısının ve anlamının Türkçenin sentaksi göz önüne alınarak sağlam bir biçimde algılanması ve beytin içindeki hayal sisteminin iyi anlaşılması gibi birkaç ilke-den yola çıkarak o beyti düzeltirdik. Aynı dersleri zaman zaman ben de daha sonraki yıllarda öğrencilere verdim. Bir bilmece çözer gibi bir zihin sporu olduğu için öğrencilerin de çok hoşuna gidiyordu bu dersler.

Türkiye İş Bankası'nın gerçekten güzel bir teşebbüsü ile çıkarılan *Kültür ve Sanat Dergisi*'ni zevkle okuyorum. Görsel malzemeye de geniş bir yer veren önemli yazılar yayımlanıyor bu dergide. İşte bu derginin 2. sayısında yayımlanan Prof. Dr. Semavi Eyice'nin “Mimar Sinan'ın ihmal edilmiş bir eseri: Ramazan Efendi Camii (Hacı Hüsrev)”⁽¹⁾ başlıklı yazısını okurken caminin kitabesinin caminin mimarı olan Sinan'ın yakın arkadaşı Mustafa Sâî Çelebi (Ö. 1595) tarafından yazıldığı ve caminin yapım tarihi olan 994/1585-86 yılının ise bu kitabenin tarih beytinde *Ka'betü'l-üşşâk* (Aşıkların Kâbesi) ibaresiyle tesbit edildiğini öğreniyoruz. Yalnız Sayın Prof. Dr. Semavi Eyice'nin de belirttiği gibi⁽²⁾ bu kitabenin okunuşu üzerine birtakım tereddütler mevcuttur. Kitabenin metni önce Hüseyin Ayvansarayî tarafından okunmuş⁽³⁾ daha sonra İ. Hakkı Konyalı bu kitabenin kimi kelimelerinin yanlış olduğuna işaret ederek kitabeyi kendi okuyuşuna göre yayımlanmıştır⁽⁴⁾.

Bu konuyu titiz bir biçimde ele alan Prof. Dr. Semavi Eyice, kitabenin okunuşu ile ilgili bu bilgileri vererek kitabeyi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ark. ve Sanat Tarihi Bölümü Öğr. Gör. Dr. Hüsameddin Aksu'ya tekrar incelettiğini ve kitabe metninin doğru okunmuş son biçiminin de bu makalesinde yayımladığını bildirmektedir⁽⁵⁾.

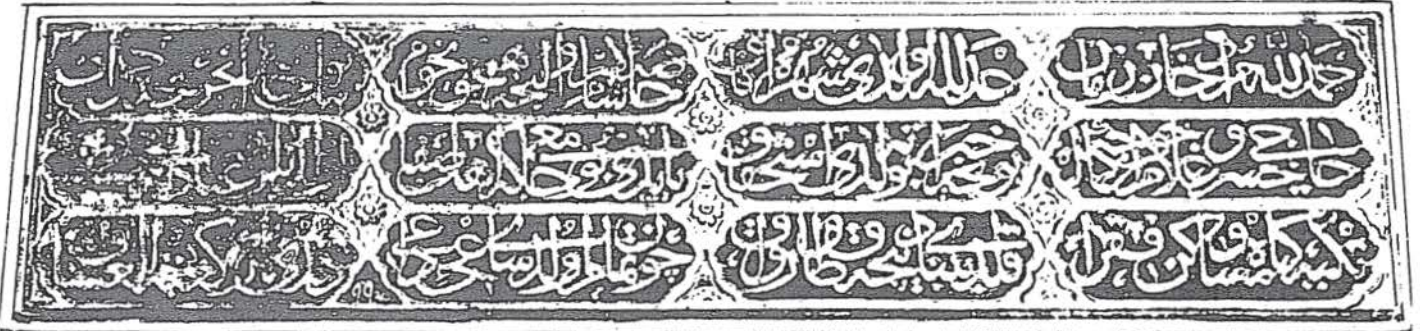
Ne var ki biz bu üç okumada da yazımızın başında belirttiğimiz metin tamiri ilkeleri doğrultusunda dayanarak yanlış okumalar olduğu kanısındayız. Şimdi burada tekrar bu kitabeyi ele alarak Ayvansarayî, İ. Hakkı Konyalı ve Hüsameddin Aksu'nun kitabeyi okuyuş biçimlerini aynen verecek bir de metin tamiri anlayışına göre kitabenin okunuşunu tekrar verip yanlışlar üzerinde duracağız.

Ayvansarayî'nin tesbiti:

Hamdülillah Murad Hân-ı zamân
Adl ile oldı Şöhve-i âfâk
Hâssa ihrâk olunca hemçü nücüm
Bu binâ câmi için niçe çırak
Hâcî Husrev gulâm-ı Hâce İmâd
Böyle hayrâta oldı istihkak
Yaptı bu câmi'i ki ehl-i safâ
Oldılar hem ibâdete müştâk
Tekyegâh-ı mesâkin-i fukarâ
Geldi bünyâd niçe tak(u) revâk
Çün tamâm oldı Sâ'i-i dâ'î
Dedi tarih “Ka'betü'l-üşşâk”

Vezni: Fâilâtün (Feilâtün) Mefâilün Fa'lün (Fe'ilün)

Ayvansarayî bu kitabenin okunuşunda vezin hatası yapmamıştır ama İbrahim H. Konyalı'nın da belirttiği gibi altı okuma hatası yapmıştır. (Bu kelimeler sırası ile *ihrak*, *bina*, *için İmâd*, *hem* ve *geldi* kelimeleridir. Ama İbrahim H. Konyalı bu yanlış okuyuşların yalnız beşi olan *ihrak*, *için*, *İmâd*, *geldi* ve *hem* kelimelerinin doğru okunuşları olan *kim şam*, *içre*, *Kemal*, *kıldı* ve *hep* kelimeleriyle kitabeyi tekrar yayımlamış⁽⁶⁾. Fakat aşağıda göreceğimiz gibi kitabenin okunuşuna başka yanlışlar eklemiştir. Kitabenin okunuş şeklini aynen alıyoruz:

Hamdü Lillah Murad Han-ı zaman
Adille oldu şehere-i âfak
Hassaten kim şam olunca hemçü nücum
Bu bina-i camî içre bî had çırak
Hacı Husret gulam-ı Hoca Kemal
Bunca hayrata buldu istihkak
Yapdı bu camii ki ehl-i safâ
Oldular hep ibadete müştak
Tekyegah-ü mesakin-i fukârâ
Kıldı bünyad nice tak-u-revak
Çün tamam oldu Saiyy-i Dai
Dedi tarih "K'abet-ül-uşşak

İbrahim Hakkı Konyalı yukarıda sözünü ettiği **ihrak**, için, **İmad**, geldi ve **hem** kelimelerini kim **şam**, içre, **Kemal**, kıldı ve **hep** biçiminde doğru okumuş, fakat bu kez kendisi vezni doğru tesbit edemediği için birinci beyitteki **adl** ile kelimesini **adille**, **şöhre** kelimesini **şehere** okuyarak iki hata, yine ikinci beyitte anlama ve vezne dikkat etmediği için **hâssa** kelimesini **hassaten**, **yana** kelimesini **bina-i**, **niçe** kelimesini **bî-had** okuyarak kitabeyi yanlış yayımlamıştır.

Hüsameddin Aksu kitabeyi inceleyerek İ. Hakkı Konyalı'nın haklı olarak yanlış okunduğunu belirttiği kelimeler üzerinde durmuş ve kitabeyi şu biçimde okumuştur⁽⁸⁾:

Hamdullillâh Murâd Hân-ı zamân
Adlile oldu şöhre-i âfâk
Hassa-i durr-i şâm olunca hem-çu nucûm
Bu bina camî içre nice çırak
Hâce Husrev gulâm-ı Hâce Kemâl
Bunca hayrâtâ buldu istihkâk
Yaptı bu camii'î ki ehl-i safâ
Oldular hep ibâdete müştâk
Tekye-gâh ü mesâkin-i fukarâ
Kıldı bünyâd nice tâk ü revâk
Çün tamâm oldu Sâ-i-i dâ'î
Dedi tarih Ka'betü'l-uşşâk

NOTLAR:

- (1) Prof. Dr. Semavi Eyice, "Mimar Sinan'ın ihmal edilmiş bir eski Ramazan Efendi Camii (Hacı Husrev)", *Türkiye İş Bankası, Kültür ve Sanat Dergisi* cilt 1, sayı 2 (Nisan, 1989), s. 14-18.
- (2) Prof. Dr. Semavi Eyice, a.g.m., s. 14
- (3) Ayvansarayî, *Mecmua-i Tevârih*, yay. Fahri Derin-Vâhid Çabuk (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985), s. 376 ve Prof. Dr. Semavi Eyice, a.g.m., s. 13
- (4) İbrahim Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri* (Ankara: Ülkü Basımevi, 1950), s. 199-200.
- (5) Prof. Dr. Semavi Eyice, a.g.m., s. 14-17
- (6) İbrahim Hakkı Konyalı, a.g.e., s. 200
- (7) İbrahim Hakkı Konyalı, a.g.e., s. 199.
- (8) Prof. Dr. Semavi Eyice, a.g.m., s. 17
- (9) Kelime, Farsça **Çerâğ** kelimesinin vulgarize olmuş biçimidir.
- (10) Kitabenin fotoğrafını yararlanmak üzere bana veren Nedret İşli'ye burada teşekkür etmeyi bir borç bilirim.
- (11) **Yana** kelimesindeki -a ekinin geniş zaman eki -ar, -ir değeriyle kullanılması için bk. XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Sözlüğü VII Ekler (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974), 4-7.

Bu son okunuşta da kitabenin elimizde bulunan fotoğrafına dayanarak değil, ama daha ona başvurmadan metin tamiri esaslarına göre yani vezninden ve anlamından yola çıkarak kitabenin ikinci beytinin yanlış olduğunu hemen söyleyebiliriz. Şöyle ki bu ikinci beyti, vezni doğru saksak bile, düz yazıya çevirdiğimizde bakınız ne çıkıyor:

"akşamın incisinin özelliği yıldızlar gibi
Bu bina camî içinde birçok kandil"

cümlelerin anlamı anlaşılmadığı gibi fiili de yok. Sonra **bina** ile **camî** kelimesinin yanyana gelmesi de tuhaf. Bunun yanısıra bu beytin birinci mısrasında vezin de bozuktur. Beşinci beyitte bulunan **mesâkin** kelimesi **mesken** kelimesinin çoğuludur. **Mesâkin** olarak okununca vezin bozulduğu gibi anlamı da değişerek **mişkin** kelimesinin çoğulu olur. Bu kelimenin bir tashihi hatası olduğu oldukça açık, ama gerek tashihte gerekse okumada dikkat edilecek hususlara parmak basmak için bu yanlış da özellikle belirtmek gereği duyulmuştur. Ayrıca üçüncü beytin başındaki **Hacı** kelimesi de **Hâce** okunmuş. İki kelime arasındaki anlam farkı büyük olduğu gibi imlaları da değişiktir. Kitabenin tarafımızdan okunuşu ise şöyle:

Hamdüllillah Murâd Hân-ı zamân
Adl-ile oldu şöhre-i âfâk
Hâssa kim şam olunca hemçü nücum
Yana bu camî' içre niçe çırak⁽⁹⁾
Hâcî Husrev gulâm-ı Hâce Kemâl
Bunca hayrâtâ buldı istihkâk
Yapdı bu camî'i ki ehl-i safâ
Oldular hep ibâdete müştâk
Tekye-gâh ü mesâkin-i fukarâ
Kıldı ünyâd niçe tak u revâk
Çün tamâm oldu Sâ'i-i dâ'î
Didi tarih "Ka'betü'l-uşşâk"⁽¹⁰⁾.

Şimdiye kadar okuma yanlışları süre gelen ikinci beytin anlamı şudur:

Bu camî içinde özellikle akşam olunca yıldızlar gibi pekçok kandil yanar.⁽¹¹⁾

